

**SIMPOZIONUL INTERNAȚIONAL
„EXPLORĂRI ÎN TRADIȚIA BIBILICĂ
ROMÂNEASCĂ ȘI EUROPEANĂ”**

**Ediția a V-a, Iași, 12-14 noiembrie 2015
Sesiunea de deschidere**

**Un eveniment academic și științific major: finalizarea proiectului
„Monumenta linguae Dacoromanorum” - Biblia 1688**

Participanți: prof. dr. Vasile Ișan, Rectorul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; acad. Viorel Barbu, fost rector al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; prof. dr. Wolker Schupp, fost rector al Universității „Albert Ludwig” din Freiburg; prof. dr. Gheorghe Popa, fost rector Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; prof. dr. Elsa Lüder, Universitatea „Albert Ludwig” din Freiburg; prof. dr. Codrin Liviu Cuțitaru, Decanul Facultății de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; prof. dr. Andrei Hoișie, Directorul Editurii Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; prof. dr. Eugen Munteanu, Directorul Centrului de Studii Biblico-Filologice „Monumenta linguae Dacoromanorum” (moderator).

Oaspeți de onoare: prof. dr. Carla Falluomini, Universitatea din Torino; Georg A. Kaiser, Universitatea din Konstanz; Michael Metzeltin, Universitatea din Viena, Academia Austriacă de Științe; prof. dr. Alexandru Niculescu, Universitatea din București.

Eugen Munteanu: Magnificență, stimate domnule profesor Vasile Ișan, rector al Universității „Alexandru Ioan Cuza”, domnilor profesori Viorel Barbu și Gheorghe Popa, foști rectori ai Universității „Alexandru Ioan Cuza”, stimate domnule profesor Wolker Schupp, fost rector al Universității „Albert Ludwig” din Freiburg, stimată doamnă profesoară Elsa Lüder, stimați colegi și colegi, vă rog să îmi permiteți să declar deschise lucrările celei de-a V-a ediții a Simpozionului nostru. Vă mulțumesc tuturor pentru onoarea pe care ne-o faceți participând la acest eveniment important pentru grupul nostru de cercetare. M-aș adresa mai întâi stimaților reprezentanți ai conducerii actuale și ai celei de odinioară ai Universității noastre. I-aș ruga pe fiecare să spună câte un cuvânt de salut, de evaluare, de apreciere sau poate de critică la adresa proiectului „Monumenta linguae Dacoromanorum”, a cărui finalizare o marcăm prin prezenta adunare festivă. Le adresez această rugămintă nu înainte de a le mulțumi tuturor, la modul colectiv – o voi face și individual, la momentul potrivit –, pentru sprijinul constant și eficace,

decisiv, adus din punct de vedere instituțional acestui proiect. Îl invit, așadar, pe domnul rector, profesorul Vasile Ișan, să ne spună câteva cuvinte.

Vasile Ișan: Mulțumesc! Distinși invitați, stimați colegi, dragi studenți, doamnelor, domnișoarelor și domnilor! În primul rând, vă rog să-mi îngăduiți ca, în numele conducerii executive a Universității „Alexandru Ioan Cuza”, să vă urez tuturor un călduros bun venit la această manifestare academică. Apoi, vă rog să îmi dați voie să încep cu o mică anecdotă sau o povestioară, fiindcă se întâmplă adesea ca cei care reprezintă vremelnic o instituție academică, fie și o universitate de reputația universității ieșene, să nu învețe mare lucru din șansa aceasta care li se oferă. Eu afirm că mulți sunt nevoiți, prin natura postului ocupat, să participe la fel de fel de evenimente academice la care nu pregătirea intelectuală sau formația profesională îi îndeamnă, cât obligația administrativă. De aceea, vă rog să-mi îngăduiți să încep cu această mică anecdotă, cred eu, instructivă.

Se spune că Orchestra Filarmonică din Philadelphia, bine cunoscută în întreaga lume prin înalta ei valoare și prin performanțele sale, cântă uneori programe speciale în cinstea celor care acordă o donație financiară mai mare de un milion de dolari. Mai există obiceiul ca cei care acordă aceste donații să aibă dreptul să și dirijeze celebra orchestră. Un anume John Smith a acordat un sprijin financiar substanțial de câteva milioane de dolari și sigur că toate televiziunile, toată mass-media, au fost curioase să vadă ce va face domnul John Smith în concert. Între altele, au pus o întrebare prim-violonistului Orchestrei Filarmonice din Philadelphia. Întrebarea a fost: „Ce va dirija domnul John Smith, donatorul și binefăcătorul dumneavoastră în această seară?”. La care prim-violonistul a dat un răspuns destul de sec: „Nu știm ce va dirija domnul John Smith, dar noi vom cânta Mozart”.

Această mică anecdotă cred că transmite trei mesaje, sau dacă vreți, trei gânduri. Primul: Așa cum ziceam, cei care asigură reprezentarea academică a unei instituții, că se cheamă rectori, prorectori sau altfel, uneori sunt setați, așa cum se spune astăzi, într-un limbaj inspirat de informatică, pe același proiect; răuvoitorii ar spune că sunt încremeniți într-un proiect. Cu toate că tema simpozionului de astăzi este destul de generoasă și largă, o temă biblico-filologică, eu sunt setat pe un proiect grandios, și anume „Monumenta linguae Dacoromanorum”. De acest proiect vă rog să-mi îngăduiți să leg celelalte două mesaje pe care le relevă anecdota rostită anterior.

Al doilea mesaj ar fi acela că, la fel ca în muzica simfonică, și în domeniile învățăturii înalte, ale cărturăriei și cercetării, talentul, virtuozitatea, competențele, dar și munca asiduă sunt caracteristicile sau condițiile esențiale pentru reușita oricărei activități și pentru finalizarea oricărui proiect. Personal, nu cunosc decât raporturile instituționale sau, dacă vreți, caracteristicile mari ale acestui proiect, dar știu că este proiectul a cel puțin două, dacă nu cumva trei generații. Este vorba mai întâi despre

o generație a anilor '70-'80 ai secolului trecut, o generație de cărturari mari și de anvergură. Aș menționa aici, dacă-mi îngăduiți, doar pe profesorul Paul Miron, împreună cu îngerul său păzitor, Uriel, cum știu din prozele Domniei-Sale că se numea îngerul păzitor de la Universitatea Freiburg. Apoi, de la Universitatea noastră cred că trebuie să îi menționăm pe profesorii Vasile Arvinte, profesorul Al. Andriescu, alături de alți mari cărturari. Sper că undeva, în lumea eternă, reputații profesori se bucură de faptul că acest proiect inițiat de ei a fost realmente finalizat de cele două generații care au urmat. Nu cunosc toate detaliile istorice și vă rog să mă iertați dacă am să omit unele nume, poate importante, nici nu mi-am propus să ofer o listă exhaustivă, oricum vom acorda la momentul potrivit diplome de merit tuturor celor implicați direct și concret în acest proiect. Dincolo de orice recunoaștere oficială, prin valoarea intrinsecă incomensurabilă a acestui proiect, cu alte cuvinte a rezultatului excepțional al muncii atâtor cărturari, cred că toți cei care au fost cuprinși în acest proiect se legitimează de la sine și nu au nevoie de nu știu ce alte legitimări oficiale. Domnia-Sa, profesorul Eugen Munteanu, va vorbi mult mai pertinent, și este mai în măsură decât mine să o facă, despre generațiile a doua și a treia de cercetători, despre tinerele și tinerii care au dus la bun sfârșit acest proiect, reușind o performanță care părea multora de neatins. Eu mă voi mulțumi să mă refer la un al treilea mesaj cuprins în anecdota menționată anterior. Instituțiile academice, grupurile și persoanele din România nu prea au reputația finalizării sau a reușitei complete a unui proiect. Trăim mai degrabă un entuziasm inițial, așa cum l-a avut de exemplu Bogdan Petriceicu-Hasdeu cu acel măreț *Etymologicum Magnum Romaniae* al său, entuziasm care se termină după câțiva pași. Or, continuitatea timp de treizeci de ani a acestui proiect al nostru este aproape inedită în peisajul românesc. Sigur, nu este singurul asemenea proiect de anvergură. Sunt realizări ale Academiei la fel de însemnate sau poate mai însemnate, cum este Dicționarul-Tezaur, început între alții și de un mare cărturar al universității noastre, Alexandru Philippide, la care s-a lucrat peste 100 de ani. Dar, oricum, mai ales în mediul universitar românesc, un asemenea proiect cum este „*Monumenta linguae Dacoromanorum*” pare să fie ceva inedit și să contrazică acel veșnic așa-numit „adamism românesc”. Ca într-un blestem, începem ceva, nu-l ducem la bun sfârșit, iarăși începem, iar nu ducem la bun sfârșit, iar începem și deturnăm tot ce s-a făcut anterior și din nou nu ducem la bun sfârșit. Îmi vine acum în minte încă o anecdotă. Se spune, se pare că este consemnat undeva, că mareșalul german Mackensen, după ce a stat o perioadă în București în timpul ocupației nemțești din Primul Război Mondial, a constatat la români un lucru foarte curios. Faptul este inedit, dar și hazliu, căci a afirmat cam așa: „Bănuiesc că un român ar putea (și vă rog să mă iertați, nu este vorba aici de nici o ofensă, spusele lui Mackensen au fost consemnate!) să finalizeze, să facă într-o săptămână ceea ce un neamț harnic, bine organizat, cum sunt toți nemții, da, și inteligent, ar face în trei săptămâni. Marea problemă este că românul după trei zile se lasă!”. Ei, mă bucur că, în sfârșit, în

Universitatea noastră un proiect de anvergura celui cunoscut cu numele de „Monumenta linguae Dacoromanorum” este dus la bun sfârșit.

Nu am suficiente cuvinte să le mulțumesc, în calitatea mea oficială de rector, tuturor celor care au fost implicați în proiect, menționându-i pe nume. Vă mulțumesc tuturor laolaltă și vă asigur că Universitatea noastră vă îmbrățișează cu grațitudine și recunoștință. Finalmente, vă doresc să aveți, pe parcursul celor trei zile ale Simpozionului dumneavoastră, un călduros și fructuos schimb de idei. Vor apărea poate și unele gânduri care să ducă la continuarea acestui proiect, prin ceea ce se numește așa, cu un termen cam prețios și pretențios, *follow up!* Se știe, în cadrul procesului Bologna, ca în multe alte inițiative de acest fel, se afirmă adesea pretenția de a reforma totul, reformare care, în anumită măsură, deformează învățământul universitar. Dar dumneavoastră, filologii, și poate nu numai dumneavoastră, știți mult mai bine cum stau lucrurile, pentru că nu întâmplător filologia se află la fundamentul universității moderne. Vă mulțumesc tuturor!

Eugen Munteanu: Vă mulțumesc și eu în numele tuturor participanților, domnule rector, și vă informez că peste aproximativ o oră jumătate, după pauză, avem programată chiar o dezbatere asupra semnificațiilor culturale mai largi, filologice, științifice, la care avem onoarea să participe doi importanți filologi contemporani, domnul profesor Gheorghe Chivu de la Universitatea din București, membru corespondent al Academiei Române, și doamna profesor Rodica Zafiu, tot de la Universitatea din București. La această dezbatere avem, de asemenea, onoarea să participe și părintele profesor prorector Gheorghe Popa, care, firește, se va referi la proiectul nostru din perspectiva care-i este proprie, cea teologică.

Voi da acum cuvântul domnului profesor Volker Schupp, cunoscut germanist, rector al Universității din Freiburg în anii '80 ai secolului trecut, în chiar perioada când proiectul „Monumenta linguae Dacoromanorum. Biblia 1688” a fost început.

Herr Professor Volker Schupp, ein bekannter Germanist, ehemalige Rektor der Alberts-Ludwig-Universität in Freiburg, wird jetzt uns ein paar Worter sagen. Es ist für mich eine Ehre unde ein Vergnügen für Sie den Dolmetscher spielen zu dürfen. Bitte, Herr Professor!

Volker Schupp: Eure Magnifizenz, Herr Rektor, meine Damen und Herren, was ich jetzt sagen möchte ist etwas Unerwartetes, das Sie wundern könnte. Vielen Jahren davor, nämlich 1985, bin ich schon mal in Iași gewesen, um der Universität von Iași und ihren Mitgliedern zum Jubiläum zu gratulieren. Ich konnte es aber nicht, trotz aller Bemühungen. Wir waren in Cucuteni, um die Grabungen von dort zu besichtigen. Dann kam ein Abgesandte des Rektorats, der sagte, dass ich in Freiburg sofort zurückfahren muß! Was war geschehen? Das Rektorat in Freiburg hatte die Partnerschaft storniert, es gab ein Telegram nach Iași, weil ein Kollege von uns, ein Chemiker, in Bucharest beim Eintritt in Rumänien sofort verhaftet wurde, und mit dem nächsten Flug zurückfliegen musste. Niemand wusste warum,

wir haben viel spekuliert. Ich habe aber an den Reaktionen hier in Iași, von allem vom Rektor Barbu bemerkt, dass hier in Iași niemand damit zu tun haben konnte. Ich bin nicht sofort zurückgefahren Ich konnte aber zum Jubiläum nicht teilnehmen, um mein Grüsswort sagen zu können. Ich war da, bin aber nicht offiziell anwesend. 25 Jahre später kam ich wieder nach Iași und wollte sagen, was ich damals bereits sagen wollte. Das war aber nicht einfach. Die Deutsche Bahn hat aber gestreift, wir kamen zu spät, und ich saß mit meiner Talar dan oben bei den Studenten. Alle warteten auf mein Wort, ich bin aber zu spät gekommen. Ich konnte mein Wort nicht mehr sagen, weil die rumänische Kollegen zu viel sprachen. Der Rektor hat beschlossen, wir machen jetzt Pause, und die Delegationen sollten ihre Geschenke hier in der Pause abgeben, in vollen Stille, wie bei einer Beerdigung. Wir haben das so gemacht, so dass das schöne Wort, das ich vorbereitet, habe konnte ich wieder nicht sagen.

Jetzt bin ich wieder da, und kann ich schliesslich sagen, was ich vor 30 Jahren und vor 5 Jahren sagen wollte. Ich wollte ihnen erzählen, dass ich 1983, als ich Rektor wurde, den Besuch zweier Kollegen in Freiburg bekommen habe, nämlich Prof. Paul Miron und Prof. Vasile Arvinte aus Iași. Sie haben mir angeschaut, wie wichtig diese Partnerschaft wäre, mit einer Universität von der ich noch nicht gehört habe. Und vor allem haben sie mir gesagt, wie wichtig die Bibelausgabe ist, und sie haben mir erklärt, wie wichtig die Bibel für die Rumänen und für die rumänische Kultur ist. Das brauchte ich eigentlich nicht. Ich bin kein Romanist, sondern Altgermanist. Wir Germanisten wissen das natürlich alle, weil die erste Bibelübersetzung aus dem 9. Jahrhundert die Grundlage für althochdeutsche Sprache ist. Auf diesen alten Übersetzungen berühren sich die andere Versionen aus den 8. und 9. Jahrhunderte, nämlich ein altsächsisches Buch in Startreihen und ein althochdeutsches Buch mit Endreimen. Die ersten deutschen Dichtungen mit Endreimen sind in diesen Bibeldichtungen zu suchen. Ich will aber Ihnen keine Vorlesung halten.

Eher sage ich Ihnen nur viele Glückwünschen zum Abschluss dieses großen Bibelwerkes, das wir heute miterleben. Ich weiß, wie schwer so etwas zu rechtfertigen ist, ich habe selber auch ein Atlas anfertigen müssen, den ein Kollege angefangen hatte. Aber jetzt ist alles fertig, und ich gratuliere dazu denen die es angefangen haben, denen, die es beendet haben. Und ich wünsche den Jungen, die jetzt damit arbeiten angefangen haben, alles gutte für die Zukunft, denn sie tragen die abendländische Kultur in unserer Unerträglichen Zeit. Ich danke Ihnen für die Aufmerksamkeit.

(Magnificență, domnule rector, doamnelor și domnilor, ceea ce doresc să vă spun acum este ceva neobișnuit, ceva care ar putea să vă uimească. Cu mulți ani în urmă, și anume în anul 1985, am mai fost o dată în Iași, pentru a felicita Universitatea din Iași și pe membrii ei cu prilejul unei aniversări. Nu am putut face însă acest lucru, în ciuda tuturor eforturilor. Ne aflăm în Cucuteni, pentru a vizita

săpăturile arheologice de acolo. La un moment dat a apărut un trimis al Rectoratului, care a spus că trebuie să mă înapoiez imediat la Freiburg. Ce se întâmplase? Rectoratul de la Freiburg suspendase parteneriatul, a fost trimisă o telegramă la Iași, deoarece un coleg al nostru, un chimist, fusese reținut în București, imediat după intrarea în România, și a trebuit să plece înapoi cu următorul avion. Nimeni nu știa de ce, am făcut multe speculații. Am observat însă, din reacțiile celor din Iași, în special din cea a rectorului Barbu, că aici, la Iași, nimeni nu putea avea de-a face ceva cu acest lucru. Nu am plecat imediat acasă. Nu am putut însă să particip la aniversare, ca să îmi pot rosti cuvântarea. Eram de față, dar nu prezent oficial. 25 de ani mai târziu, eram din nou aici la Iași și voiam să spun ceea ce voisem să spun data trecută. Dar nu a fost ușor. Căile Ferate Germane se aflau în grevă, noi am sosit prea târziu, iar eu stăteam în această Aulă, îmbrăcat cu talarul meu, acolo sus, printre studenți. Toată lumea aștepta cuvântarea mea, însă venisem prea târziu. Nu am mai putut să îmi rostesc cuvântarea, deoarece colegii români vorbiseră prea mult. Rectorul a hotărât să facem o pauză, iar delegațiile au trebuit să își prezinte cadourile în pauză, în deplină liniște, ca la o înmormântare. Am făcut totul în așa fel, încât nu am putut nici de data aceasta să rostesc frumoasa cuvântare pe care o pregătisem. Acum sunt din nou aici la Iași, și pot în fine să spun ceea ce voiam să spun în urmă cu 30 de ani și în urmă cu 5 ani. Voiam să vă povestesc că, în anul 1983, pe când eram rector, am primit la Freiburg vizita a doi colegi, și anume a profesorului Paul Miron și a profesorului Vasile Arvinte de la Iași. Mi-au arătat cât de important era acest parteneriat cu o universitate despre care nu auzisem încă nimic. Cei doi mi-au spus mai ales cât de importantă este ediția biblică și mi-au explicat cât de importantă este Biblia pentru români și pentru cultura românească. De fapt, de aceste explicații nu aveam nevoie. Eu nu sunt romanist, ci specialist în germana veche. Noi, germaniștii, cunoaștem, firește, toate aceste lucruri, deoarece prima traducere a Bibliei, din secolul al IX-lea, reprezintă baza pentru vechea germană literară. Pe aceste vechi traduceri biblice se bazează alte versiuni din secolele al VIII-lea și al IX-lea, și anume o carte în vechiul dialect saxon, cu rime inițiale, și o carte în vechea germană literară, cu rime finale. Primele poezii germane cu rime finale sunt de căutat în aceste poeme biblice. Nu doresc însă să vă țin o prelegere. V-aș adresa mai degrabă doar multe felicitări cu prilejul finalizării acestui mare proiect biblic, eveniment pe care îl trăim împreună. Știu cât de greu este să duci până la capăt așa ceva, și eu a trebuit să finalizez un atlas pe care îl începuse un coleg. Acum totul este însă gata, și îi felicit prin aceasta pe cei care au început proiectul, ca și pe cei care l-au finalizat. Iar tinerilor care și-au început activitatea prin acest proiect le doresc tot binele în viitor, căci ei duc pe umerii lor cultura noastră occidentală, în insuportabila noastră epocă. Vă mulțumesc pentru atenție!)

Eugen Munteanu: Wir bedanken uns, Herr Professor Schupp, für Ihre so großzügige Wörter (Vă mulțumim, domnule profesor, pentru cuvintele dumneavoastră

generoase). O invit acum la cuvânt pe vechea prietenă a Universității noastre, a foarte mulți dintre noi, partenera și în parte poate și inspiratoarea (deși dumneaei, cu modestia-i cunoscută, nu vrea să o recunoască) multora din acțiunile lui Paul Miron, doamna Elsa Lüder.

Elsa Lüder: Vă rog să îmi dați voie să vorbesc aici despre cum văd eu lucrurile. Pentru mine această Aulă este un loc emoționant, aici am pășit pentru prima dată cu decenii în urmă. Aici am vorbit, boboc fiind, plină de emoție, în sala asta, chiar la începutul înfrățirii noastre. Emoția de atunci a rămas la fel, nu s-a schimbat nici până astăzi. Vorbim despre ceea ce s-a petrecut în anii aceștia care au trecut. Magnificența, doamnelor și domnilor profesori, dragi colegi și comilitoni, este a doua oară după moartea lui Paul Miron când mă găsesc aici între dumneavoastră ca să dezbatem despre proiectul nostru comun, versiunea științifică a Bibliei de la 1688. Data trecută, sunt câțiva ani de atunci, domnul profesor Schupp ne-a amintit, am vorbit despre începuturile proiectului. Anii '80 ai secolului trecut, în plin comunism, nu erau prea favorabili pentru astfel de întreprinderi, și de anvergură, dar mai ales cu un conținut delicat în raport cu ideologia oficială, comunistă. Azi, din fericire, numai puțini dintre dumneavoastră mai știu ce-au însemnat acele vremuri și e bine așa, că tinerele generații nu sunt obligate să trăiască ce au trăit înaintașii lor. De aceea, nici eu nu vreau să mai revin și să evoc multiplele dificultăți, impedimente, reluări, remotivări, întorsături nefavorabile, adică stagnări inerente ale unui proiect neagreat, nerecomandat, neoficial, neaprobat din punct de vedere ideologic, un proiect început și terminat din bun simț și din convingerea științifică a necesității lui.

La început am pornit cu entuziasm. Magnificența sa, domnul rector, a vorbit pe bună dreptate despre entuziasm. Entuziasmul era pentru noi motivant, căci ne ajuta să ne mobilizăm toate forțele, să rezistăm neajunsurilor și șicanelor regimului ostil inițiativei noastre. Vă mărturisesc că, în urmă cu câțiva ani, când ne-am reîntâlnit la Iași, în prezența domnilor Vasile Ișan, Gheorghe Popa și Eugen Munteanu, n-am mai fost prea sigură că planul nostru de reluare a lucrărilor la „Monumenta linguae Dacoromanorum” va mai fi realizabil. Azi vedem că dubiile mele n-au fost îndreptățite. Printr-o acțiune concertantă între partea din cercetare, constând din profesorul Eugen Munteanu și cu echipa lui, și componenta administrativă, constând din conducerea Universității „Alexandru Ioan Cuza”, s-a reușit, iată, ca întreaga lucrare să fie pusă pe masă. Cei care se referă la proiectul „Monumenta linguae Dacoromanorum” remarcă în mod constant un consens care a existat între diferitele conduceri care s-au succedat cu privire la necesitatea menținerii proiectului. Această armonie între conduceri succesive, care a fost aici documentată, nu este deloc de la sine înțeleasă. Mai des se întâmplă în istorie, mai ales în politică, dar și în cultură, ca noua echipă să distrugă ceea ce au edificat predecesorii. Aici, la Iași, n-a fost așa. Înțelepciunea n-a lăsat loc de manifestare arivismelor atât de colorate în ziua de azi. Acest lucru merită mai mult decât o simplă grațitudine.

Desigur, comentatorii lucrării, pe drept sau nedrept, chemați sau nechemăți, vor căuta poate să demonstreze lacune, neajunsuri, superficialități. Eu însămi m-am întrebat uneori dacă finalizarea n-a fost precipitată, dacă conceptul inițial într-adevăr s-a putut păstra până în ultimele volume, cantitatea materialului fiind enormă. Dar un lucru rămâne de necontestat: în acest proiect s-a format o echipă de cercetători tineri, specialiști foarte bine echipați pentru limba românească veche și pentru cultura creată în aceasta. Acest fapt cert este ceea ce l-ar fi bucurat în mod deosebit pe Paul Miron, inițiatorul proiectului. Dragi prieteni, tineri membri ai echipei MLD, vă rog deci să vă lăsați sărbătoriți, așadar, fără reținere și să ne bucurăm împreună de ceea ce este o victorie pentru dumneavoastră, iar pentru mine o minune.

Mulțumesc domnului Eugen Munteanu pentru perseverența și energia lui aproape nelimitate cu care a preluat eforturile depuse deja în anii anteriori de domnul profesor Alexandru Andriescu și de doamna Gabriela Haja, care au reușit, în timpuri nesigure, să mențină proiectul în viață. La sfârșitul scurtei mele alocuțiuni, doresc să mai adaug ceva personal. M-aș bucura dacă cele 25 de volume editate vor fi în viitor citite, prelucrate, comentate, „digerate”, valorificate. Pe lângă morfologie și sintaxă, m-aș bucura să nu uităm semantica, să revenim mereu și mereu la semnificații, la conținutul textului. Înșușirea acestor semnificații adânci ale Sfintelor Scripturi ar putea să ne dea sprijin și speranță. Vă felicit încă o dată și vă mulțumesc!

Eugen Munteanu: Mulțumim foarte mult doamnei Elsa Lüder pentru aceste cuvinte sincere și de laudă și de apreciere. Mulțumim, de asemenea, și pentru delicata critică colegială, pe care ne-o însușim. Vreau s-o asigur că noi ne-am străduit să facem lucrurile cât mai bine, să păstrăm întocmai conceptul inițial și să ameliorăm de la un volum la altul detaliile. În ceea ce mă privește, eu cred că, și lucrul acesta mi se pare firesc, de la un volum la altul, cel puțin din punctul de vedere al tehnicii filologice și al tehnicii tehnoredacționale propriu-zise, dacă nu și al conținutului științific propriu-zis, lucrurile au mers din ce în ce mai bine, în sensul că, de exemplu, indicele sunt din ce în ce mai lipsite de lacune sau de erori, textele chirilice sunt din ce în ce mai bine transcrise, iar prezentarea lor, tehnica propriu-zisă, este din ce în ce mai bună. Despre toate aceste aspecte vom spune câte ceva în cadrul dezbaterii programate peste jumătate de oră. Deocamdată, am în continuare datoria să-i invit la cuvânt pe foștii rectori ai universității, sprijinitori nedezmintiți ai proiectului nostru. Aș continua cu domnul academician Viorel Barbu, care era rector în momentul în care proiectul a fost propus de Paul Miron și acceptat de conducerea Universității din Iași.

Viorel Barbu: Vă mulțumesc, domnule profesor! Domnilor rectori, domnilor colegi, stimați studenți, îmi vine foarte greu să spun ceva în plus față de ce s-a menționat aici. Oricum, aș începe și eu prin a spune că proiectul „Monumenta linguae Dacoromanorum” este probabil cel mai important proiect filologic al universității noastre, și nu numai din perioada de dinainte de '89, ci chiar din întreaga sa istorie.

S-au evocat condițiile în care acest proiect a fost început. Confirm și eu că începutul a fost făcut prin entuziasmul unor profesori de marcă, cercetători de mare valoare, profesorul Paul Miron, doamna Elsa Lüder, aici de față, și profesorul Vasile Arvinte. Lor li s-au alăturat repede și alți renumiți specialiști, majoritatea din Iași, dar și din alte părți. Între cei din prima generație trebuie amintiți și profesorii Ioan Caproșu și Alexandru Andriescu.

Dintre toate persoanele aici de față cred că sunt puțini cei care au văzut primul volum al seriei, tipărit în anul 1988. Eu am avut acest privilegiu de a vedea primul volum și, chiar înainte de aceasta, am văzut macheta volumului, cu textele biblice transcrise, redactate, interpretate. Profesorul Arvinte și profesorul Paul Miron îmi dădeau să citesc fragmente redactate în manuscris și trebuie să mărturisesc că, deși auzisem de Biblia lui Șerban, învățasem despre ea la școală, nu citisem niciodată vreo pagină din ea. Primele pagini citite de mine din Biblia de la București au fost cele permise în premieră de la profesorii ieșeni și îmi amintesc că am rămas entuziasmat, mi-am dat seama că am în față un veritabil monument, adică ceva de o frumusețe cu totul specială din punctul de vedere al limbii. Am rămas cu acel entuziasm, așa încât am fost foarte fericit că primul volum s-a publicat atunci, în 1988, în timpul rectoratului meu. Doamna Elsa Lüder a menționat câte ceva despre atmosfera și despre mentalitățile de atunci, ca și despre atitudinea foarte rezervată, adesea ostilă, a oficialităților statului și partidului față de acest proiect. Nu era un lucru simplu să te ocupi de Sfânta Scriptură, chiar dacă noi îmbrăcam acest lucru în altă formă, insistând asupra dimensiunii pur culturale și naționale a inițiativei. Era vorba, totuși, de editarea Bibliei și autoritățile comuniste nu prea agreau acest lucru, mai ales că venea din partea unei instituții de învățământ superior, o Universitate, care în contextul acela, al „educației socialiste”, se presupunea că este un bastion al ideologiei „progresist-ateiste” oficiale. Dar proiectul a fost aprobat, lucrările au început, și a fost pentru noi toți o mare satisfacție când a apărut acel prim și unic volum tipărit înainte de '89. Realizarea aceasta a fost una din mândriile noastre. Eu, ca rector, am avut o contribuție foarte mică, evident, eram spectator la tot acest proiect, dar m-am mândrit realmente foarte mult cu această realizare, pentru că este într-adevăr o realizare. Cum s-a mai spus, noi, românii, avem acest obicei sau această vocație de a începe proiecte pe care nu le mai terminăm. Și asta se întâmplă poate nu din cauza delăsării noastre, ci pentru că nu întotdeauna ne evaluăm exact posibilitățile.

Aș vrea să închei aici. Subliniez încă o dată că, fie și dacă nu am fi fost decât spectatori la realizarea acestui proiect, tot ne-am fi mândrit foarte mult cu el, în calitate de universitari ieșeni. Cred însă că Universitatea noastră mai are încă un motiv de mândrie, și anume faptul că avem de-a face cu rodul colaborării dintre Universitatea din Freiburg și Universitatea din Iași. Început în anii '80 ai secolului trecut, în condițiile vitrege din cei mai negri ani ai epocii comuniste, de către un grup de filologi reprezentativi ai generației lor, proiectul se încheie, iată, după

aproape 30 de ani, în condiții de libertate, prin angajamentul exemplar al câtorva zeci de tineri filologi, recrutați, formați și conduși de profesorul Eugen Munteanu. Au mai existat în istoria recentă și alte proiecte filologice notabile, între acestea ediția a II-a, adăugită, a dicționarului lui H. Tiktin, realizare a aceleiași echipe inițiale. Au existat poate și alte realizări filologice. Proiectul „Biblia 1688”, a cărui finalizare o marcăm în aceste zile, rod, cum spuneam, al unei exemplare colaborări inter-academice internaționale, este, de departe, cel mai semnificativ. Profit de ocazia festivă care ne-a adunat pe toți azi aici pentru a adresa mulțumirile noastre, ale universitarilor ieșeni, profesorului Volker Schupp, care a fost rector la Universitatea din Freiburg la sfârșitul anilor '80, pentru sprijinul constant și dezinteresat oferit pentru realizarea proiectului, și asta în pofida unor mari, mari greutăți, unele dintre acestea chiar evocate de domnia sa în urmă cu câteva minute de la această tribună. Vă mulțumesc!

Eugen Munteanu: Vă mulțumesc, domnule academician, pentru intervenția dumneavoastră. Stimați colegi, domnul profesor Barbu manifestă întotdeauna o mare modestie în atitudinile și în intervențiile sale publice, poate excesivă, după părerea mea. Ca și acum, domnia sa evită să își asume chiar și meritele minime, după părerea sa, pe care le are. Voi fi deci obligat să subliniez eu, în calitate de gazdă, aceste merite. Domnul Viorel Barbu a fost un rector foarte tânăr la vremea aceea, nu împlinise încă vârsta de 50 de ani când a devenit rector. Se bucura de o autoritate științifică redevabilă, publicase deja în străinătate un număr apreciabil de contribuții științifice, așa încât nici autoritățile comuniste, apreciez eu acum, nu îndrăzneau să se opună pe față acordului pe care tânărul rector și-l dăduse spontan și definitiv pentru acest proiect. Fără sprijinul lui ca rector, totul putea să se termine înainte de a fi început. Majoritatea celor de față, tineri și foarte tineri, nu-și pot imagina cât de închistată și rigidă era mintea liderilor comuniști, de a căror aprobare depindea absolut orice decizie, în învățământ și în cercetare, ca și în toate celalalte domenii. Ceea ce astăzi pare oarecum normal, fiindcă un rector asta trebuie să facă, să aprobe și să sprijine inițiative convingătoare, în condițiile de atunci era un veritabil act de curaj, o asumare care implica riscuri serioase. Editarea Bibliei într-o universitate de stat, într-un stat oficial ateu, lucrul acesta fusese decenii la rând de neimaginat. De aceea, domnul Barbu va fi înregistrat probabil în istoria universității românești în general ca unul dintre rectorii care, într-un timp de traversare a deșertului, cum s-a spus, au avut tărie de caracter, curaj, inteligență și pricepere ca să sprijine un asemenea proiect. Din acest punct de vedere, domnule profesor, vă mulțumesc și în nume personal, pentru sprijinul eficace pe care mi l-ați acordat în acei ani pentru a obține pașaportul necesar ieșirii din țară.

Îl invităm acum la cuvânt pe un alt mare susținător al proiectului, profesorul Gheorghe Popa. Prieten al lui Paul Miron, a sprijinit și el, în calitate de rector, pe parcursul a două legislaturi, de-a lungul anilor '90, cu entuziasm și, așa spune, chiar

cu fidelitate acest proiect. Domnule profesor Gheorghe Popa, vă rog să vă rostiți cuvântul.

Gheorghe Popa: Domnule profesor Munteanu, domnule rector, stimați oaspeți, dragi colegi și studenți, ce-ar mai fi de adăugat la toate cele ce s-au spus aici? Este un moment deosebit; sigur că vor urma trei zile în care se va discuta și vor fi aduse contribuții substanțiale în analiza a ceea ce s-a făcut prin această încheiere a unei opere fundamentale pentru cultura românească. Aș vrea să îmi exprim speranța că dezbaterile de astăzi va aduce mai multă lumină asupra condițiilor în care au fost posibile inițierea, realizarea acestei opere și mai ales finalizarea ei.

Unii dintre cei care au vorbit înaintea mea s-au referit la condițiile grele în care a început proiectul „*Monumenta linguae Dacoromanorum*”; aș vrea să revin asupra acestui lucru. Cred că au fost, la început, o serie de factori care au construit împreună o condiție, să spunem, fericită, o situație în care s-au întâlnit oameni de diferite facturi, dar cu motivații comune. Între aceste personalități ale vremii de atunci, anii '80 ai secolului trecut, se distinge în mod deosebit figura lui Paul Miron. Aș vrea să accentuez acest fapt, în momentul acesta când avem atâta nevoie de modele de comportament, de dăruire pentru binele public. Profesorul Paul Miron trebuie luat drept model, pentru că a fost un luptător, un om inspirat, un patriot care a știut ca nimeni altul să managerizeze un proiect extraordinar de dificil. Am văzut cu toții ceva mai devreme mediul în care domnul profesor Barbu și-a asumat în condițiile acelea o mare răspundere în fața unui regim politic opresiv și ateu. Cele două personalități menționate, profesorii Paul Miron și Vasile Arvinte, cu sprijinul altor colegi ieșeni și al colegilor de la Freiburg, dintre care prezenți sunt astăzi aici profesorul Schupp și doamna Elsa Lüder, au pornit acel proiect prin 1986. O primă realizare a fost în 1988, odată cu apariția primului volum, *Cartea Facerii*. După Revoluție, lucrurile nu au mers chiar așa de ușor cum ne-am fi așteptat. Din motive neașteptate, continuarea proiectului s-a blocat, ajungându-se la un moment dat la abandonarea lui. Ar fi poate acum momentul să vorbim despre aceste motive, motive prea omenești, care țin de ambiții și de orgolii, care scot la lumină una dintre cauzele care explică de ce de multe ori românul începe ceva și ajunge apoi să își abandoneze propria operă. Mult prea adesea, aceste relații interumane sunt extrem de chinuite la noi în țară. În aceste condiții, când între protagoniștii proiectului părea să fi intervenit o ruptură adâncă și definitivă, unul dintre rolurile importante, să spunem așa, ale unui șef de instituție a fost acela de a încerca să echilibreze toate aceste animozități.

Ca și domnul academician Barbu sau domnul rector Ișan, nici noi nu suntem specialiști în domeniu, dar am înțeles cu toții importanța proiectului. În ceea ce mă privește, modesta mea contribuție a fost exact în acest sens, în sensul de a încerca să atenuez diferite accente dintr-o direcție sau alta și să purtăm dialogul în așa fel încât să creăm acele condiții care, în final, să conducă la reluarea și completarea operei

inițiate de profesorul Miron. Constatăm acum că, din fericire, acest lucru s-a produs! A trebuit să vină cea de-a treia generație de filologi, cea pregătită de profesorul Eugen Munteanu, care să preia din mers această operă extraordinară pentru cultura română. Plini de mulțumire, participăm astăzi la această reuniune solemnă, în cadrul căreia putem contempla opera întregă, toate cele 25 de volume ale seriei *Biblia de la 1688*. Îmi exprim deopotrivă încrederea că acest exemplu ar putea fi urmat în viitor și mă adresez în special tinerilor, celor care au în fața lor viitorul. Îi îndemn să se aplece și să reflecteze asupra a ceea ce se poate învăța din ceea ce s-a spus astăzi. Poate lucrul acesta îi va ajuta să găsească întotdeauna acele modalități de a se întâlni, de a colabora pentru realizarea unor opere științifice sau culturale majore. Marea aulă a glorioasei noastre Universități a mai văzut și alte evenimente de excepție, a mai celebrat realizări extraordinare. Ce înseamnă, până la urmă, progresul unei comunități? Să ai conștiința apartenenței la acea comunitate și să colaborezi spre binele comunitar. Colaborarea este singura care asigură după aceea progresul. Din această perspectivă, bucurați-vă, dragi tineri cercetători, că universitatea ieșeană are foarte multe realizări, multe colaborări, o serie ilustră, în care se înscrie la loc de cinste și contribuția voastră. Universitatea noastră a avut și are foarte mulți prieteni în toată lumea, putem utiliza aceste condiții favorabile și să ne urmărim interesele superioare, întrebându-ne ce putem face mai departe, ce alte proiecte majore ar putea fi identificate și puse în practică. Eu am încrederea că domnul profesor Eugen Munteanu și Facultatea de Litere (este și domnul decan aici de față!) vor gândi să fructifice experiența și competențele câștigate, printr-un alt proiect, de amploare și importanță comparabile cu „*Monumenta linguae Dacoromanorum*”. Sper să ajungem să ne bucurăm cu toții peste 5 sau 10 ani de încheierea unui alt proiect. Cu această speranță, vă urez tuturor o ședere plăcută la Iași și un schimb de idei cât mai fructuos. Vă mulțumesc pentru atenție!

Eugen Munteanu: Vă mulțumesc, domnule profesor Gheorghe Popa, pentru caldele dumneavoastră cuvinte de apreciere și de încurajare. Vă asigur încă o dată că rolul esențial pe care l-ați jucat pe la jumătatea anilor '90 nu va fi uitat de niciunul dintre noi, și va fi evocat de câte ori se va ivi prilejul.

Proiectul nostru a fost un proiect filologic, dar, în același timp, a fost și un proiect editorial foarte important. Domnul profesor Andrei Hoișie este directorul Editurii Universității de circa 25 de ani, deci domnia sa este cel mai în măsură să depună mărturie despre dinamica editorială și de construcție a acestui proiect. Ceea ce vreau să spun este că, probabil, fără Editura Universității, fără aportul constant al directorului ei, al domnului profesor Hoișie, lucrurile ar fi mers altfel și în alte direcții. Cu o editură externă, este aproape sigur, s-ar fi negociat probabil mai greu decât cum am făcut-o noi, „în familie”. Nu vreau să spun că relațiile noastre de lucru au fost întotdeauna euforice sau angelice, dimpotrivă, ne-am mai și încordat câteodată, ne-am mai zbârlit unii la alții, poate mai ales subsemnatul, căci, fiind domnul profesor Hoișie o fire foarte irenică, pașnică și diplomatică, lucrurile s-au

menținut mereu în fâgașul colaborării eficace. În numele colegilor mei și al meu personal, îi mulțumesc profesorului Hoișie înainte de a-l invita să ne spună câte ceva despre colaborarea noastră.

Andrei Hoișie: Domnilor rectori, doamnă Elsa Lüder, stimați studenți, doamnelor și domnilor, este o mare bucurie, o mare onoare pentru mine ca, în calitate de director al Editurii Universității, să văd la rândul meu un proiect de o asemenea anvergură, științifică și editorială, dus la bun sfârșit. Am mai spus-o și cu un alt prilej, dar nu cred că este inutil să o repet astăzi în fața dumneavoastră. Proiectul „Monumenta linguae Dacoromanorum. Biblia de la 1688” este un proiect care se află la baza prestigiului dobândit de Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”. După cum unii dintre dumneavoastră știți, celorlalți vă aduc eu la cunoștință acum, editura a fost înființată în ianuarie 1990. În momentul în care această editură a fost înființată, ea avea deja în portofoliul ei o carte valoroasă: volumul I al Bibliei, apărut în 1988, cum ați auzit mai înainte, în condiții foarte precare, tipărit cu mari eforturi la tipografia statului, singura existentă pe vremea aceea. Acest volum I din *Biblia 1688* a fost o carte care, într-un fel sau altul, a dat de la bun început o identitate, un țel și o legitimitate editurii noastre. Pentru că, iată, această carte apărută deja în 1988 a schițat cumva și ceea ce această editură și-a propus să devină din 1990 încoace, și anume o chintesență a preocupărilor universitarilor din Iași. Și-a propus așadar, repet, să poată scoate la lumină chintesența producției intelectuale a comunității academice ieșene. Sper că, într-un fel sau altul, mai mult sau mai puțin, am realizat acest obiectiv primar. Inspirația pe care ne-a dat-o editarea acestei cărți, care nu este o carte obișnuită, este Biblia românească, a fost pentru noi una fundamentală.

Am însoțit din 1990, de când editura există, cu mijloacele noastre, la început modeste, cu timpul din ce în ce mai eficace, apariția, volum de volum, a operei despre care se vorbește aici. Avem în fața noastră o operă filologică fundamentală. Suntem cu toții, oamenii editurii, mulțumiți și conștienți de privilegiul de a însoți parcursul devenirii acestei opere, an de an, lună de lună, volum de volum, până acum câteva săptămâni, când au ieșit de sub tipar ultimele volume. Se poate vedea și din punct de vedere editorial creșterea în calitate, în complexitate, a acestei întreprinderi intelectuale, pe care cu mijloacele noastre, repet, am însoțit-o și într-un fel sau altul am adus-o la lumină, la dispoziția publicului cititor. Cred că asemenea proiecte intelectuale dau identitate unei edituri științifice care se respectă. La rândul nostru, trebuie să spunem, nu ne-am bucurat de condiții exterioare foarte favorabile pentru a tipări în asemenea bune condiții Cartea Cărților. Am fost însă ajutați de Universitate, de tot ceea ce a putut să facă în timp o conducere sau alta a Universității, pentru ca, în cele din urmă, să aveți în fața dumneavoastră toate cele 25 de volume. Opera aceasta, în ansamblul ei, nu ar fi putut exista, fără îndoială, fără pasiunea, inteligența și știința pe care au pus-o în ea autorii lucrării, cei care au transcris miile de pagini chirilice și au stabilit textul final prin corecturi succesive, au

redactat studiile însoțitoare, notele și comentariile filologice, dificilul și complexul indice lexical și de forme, cu alte cuvinte, cei care au lucrat efectiv la ea, sub coordonarea strictă a profesorului Eugen Munteanu. Nu pot fi însă omiși nici oamenii editurii, cei care au paginat materialul, au machetat volumele și au tipărit-o până la urmă. Fără implicarea lor profesională, această carte nu ar fi putut să arate așa de bine cum se vede și cum o vedeți și dumneavoastră astăzi. Așa încât, ca reprezentant al ei, îmi doresc și pe viitor, atâta vreme cât această editură va exista – și va exista cât va exista și Universitatea –, să avem parte de asemenea colaborări, de asemenea colaboratori, de asemenea entuziasm și de atâta știință cât a încăput în 25 de volume. Vă mulțumesc!

Eugen Munteanu: Mulțumesc, domnule profesor Andrei Hoișie, pentru generoasele cuvinte! Mă asociez mulțumirilor pe care le adresăm cu toții oamenilor editurii, d-lui director tehnic Lucian Leonte, d-nei redactor-șef Dana Lungu și mai ales d-lui Remus Ursache, tehnoredactorul de carte.

Îl invit acum la cuvânt pe domnul decan al Facultății noastre, care va vorbi, desigur, în calitatea sa oficială. În ceea ce mă privește, ca fost profesor al domniei sale, m-aș bucura să-l ascult și în calitate de reprezentant al generației sale, care, în fond, i-a cunoscut și pe înaintașii noștri, personalitățile evocate anterior de oaspeții noștri. Profesorul Codrin-Liviu Cuțitaru a studiat engleza, dar și româna, și a putut să-i cunoască pe unii dintre profesorii noștri comuni. Evident că domnia sa va spune ce dorește și ce socoate de cuviință, dar l-aș ruga să se refere cumva și la această continuitate dintre generații, care este garanția unei bune tradiții.

Codrin-Liviu Cuțitaru: Domnule rector, doamnelor și domnilor profesori, dragi colegi, dragi studenți, mă bucur să vă salut în numele Facultății de Litere. Îmi face fără îndoială o deosebită plăcere și o onoare să particip la acest eveniment festiv, care marchează, așa cum ați auzit deja, o închidere a unui proiect de o anvergură, așa spune eu, și culturală, și istorică, și academică practic fără precedent, și a spus deja domnul academician Viorel Barbu acest lucru, în activitatea științifică a Universității din Iași, a Facultății de Litere. Însă, probabil, mulți dintre dumneavoastră, și aici mă gândesc la studenții care participă, spre bucuria noastră și spre lauda lor, la acest eveniment, se întreabă de unde vine această anvergură, pentru că grupul celor despre care s-a vorbit este unul de inițiați în ale filologiei, în ale lingvisticii și ale studiilor biblice. Voi încerca eu foarte pe scurt să arăt unele semnificații.

Acest proiect a fost propus conducerii Universității din Iași în anul 1988, la inițiativa marelui profesor Paul Miron, pe care într-adevăr am avut posibilitatea să îl cunosc și eu în anul 1990, când a făcut o vizită la Universitatea noastră și a venit și în redacția revistei „Dialog”. Cred că în această sală mai suntem doar eu și domnul profesor Hoișie dintre cei care au participat atunci la acea întâlnire deosebită și alături de care am putut cunoaște calitățile, nu doar intelectuale și academice ale profesorului Miron, dar și pe cele umane. Am acumulat în timp suficiente informații

ca să pot acum afirma că profesorul Paul Miron a făcut enorm pentru facultatea noastră, pentru Universitatea noastră și în simpla sa calitate de persoană privată, nu doar de profesor, nu doar de savant. Așadar, în 1986, la inițiativa domnului profesor Paul Miron, s-a decis ca, în cadrul aceluși (vechi de câțiva ani deja!) parteneriat prestigios dintre Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” și Universitatea „Albert Ludwig” din Freiburg, să se înceapă editarea *Bibliei de la 1688*, monument capital al vechii culturi românești. Este vorba, de fapt, despre o structură mult mai complexă a ediției, căci avem de a face cu editarea în paralel a trei variante care compuneau sau, teoretic, ar fi trebuit să compună complexul filologic denumit *Biblia de la 1688*: două variante ale *Vechiului Testament*, una – traducerea lui Nicolae Milescu Spătarul, care era din prima jumătate a secolului al XVII-lea, și o versiune mai nouă cu câteva decenii, a unui călugăr care a ajuns ulterior și mitropolit, dacă nu mă înșel, al Ardealului, Daniil Panoneanu, tot o versiune a *Vechiului Testament*. În plus, avem versiunea rezultată din revizia fraților Radu și Șerban Greceanu, la București, atât a Noului Testament, cât și a *Vechiului Testament*. Toate cele trei versiuni românești sunt editate deci în paralel și puse în relație cu originalul grecesc, *Biblia de la Frankfurt* (1595), editată la Veneția, de același Șerban Cantacuzino, cu un an înainte de *Biblia de la București*. O contribuție importantă la definitivarea pentru tipar la 1688 a textului românesc a avut-o Mitrofan, fost episcop de Huși și colaborator apropiat al lui Dosoftei la Iași, ulterior episcop de Buzău. De ce este atât de important momentul 1688 în istoria culturii românești și a României în general? Pentru că el fundamentează textul de bază al tradiției biblice românești, la care se vor raporta toate versiunile românești ulterioare, până astăzi. Intenția domnitorului Șerban Cantacuzino a fost probabil aceea de a unifica limbajul teologic sau limba română vorbită în biserică, dar efectul a fost mult mai mare, impactul a fost mult mai considerabil, ajungând în cele din urmă, așa cum s-a întâmplat de altfel și în tradiția germană, și spunea acest lucru și domnul rector Schupp, și în tradiția engleză tot începând cu secolul al XVII-lea. A fost menționată calitatea mea de anglist; nu pot să mi-o reprim, voi mai spune deci, în această perspectivă, un singur lucru. În 1611, deci cu vreo 70 de ani mai devreme decât *Biblia de la București*, apare celebra *Biblie a regelui Iacob* în Anglia, *King James Version*, universal cunoscută, o versiune la care au lucrat vreo cincizeci de savanți. Numărul este impozant, dacă e să comparăm grupul relativ restrâns al celor care au lucrat la București în 1688, grup din care, alături de cei doi frați Greceanu și episcopul Mitrofan, „meșterul tiparelor”, au mai fost consultanți, probabil ca experți în limba greacă, Stolnicul Constantin Cantacuzino și Ghermano Nissis. Voievodul se mai referă, în prefața sa, și la „alți oameni ai locului”. Avem de a face, oricum, cu o serioasă disproporție cantitativă. Semnificațiile culturale și istorice ale celor două inițiative, a regelui englez Iacob și a voievodului muntean Șerban Cantacuzino, prezintă însă numeroase analogii. Ambii au urmărit să dea popoarelor lor opere care să contribuie decisiv la unificarea limbajului bisericesc, să ofere un

nivel standard al exprimării elevate în Biserica Anglicană, respectiv în cea a românilor. Ambele monumente literare au devenit pietre de hotar pentru ceea ce numim limba cultă engleză, respectiv cea română. Din această analogie reiese anvergura acestui proiect pe care îl numim „*Monumenta linguae Dacoromanorum*”. Pentru că proiectul și-a propus reeditarea critică a întregii Biblii românești de la 1688, într-o ediție filologico-istorică și culturală complexă, la nivelul celor mai performante standarde moderne, atât ale științei filologice, cât și ale tehnicilor editorial-tipografice. De menționat în acest context este și efortul deosebit al editurii Universității noastre, efort evidențiat de directorul editurii, domnul profesor Andrei Hoisie. Avem deci astăzi în fața noastră toate cele 25 de volume ale seriei complete, promise în urmă cu câțiva ani de domnul profesor Munteanu. Volumele arată excepțional din toate punctele de vedere, putând sta oricând, și ca obiect cultural, alături de edițiile englezești cele mai bune ale Bibliei regelui Iacob.

Această anvergură cu totul ieșită din comun a proiectului, la nivel academic, științific și mai larg cultural, cu implicații internaționale reale, nu avea cum să nu se lovească în permanență de o anumită neînțelegere chiar în interiorul comunității filologice. Mulți nu au înțeles și nu înțeleg motivele pentru care un astfel de proiect ar fi trebuit sau a trebuit sprijinit într-un mod atât de generos. Aș da un exemplu pe care, în sfârșit, administratorii de la diverse niveluri din universitate îl cunosc. Cel puțin în ultimii ani bugetul care a fost atribuit finalizării acestui proiect a fost aproape egal cu bugetul Facultății de Litere, în condițiile în care Facultatea de Litere are o sută douăzeci și ceva de angajați și aproximativ 3000 de studenți, iar acest proiect lucrează cu șapte sau opt oameni angajați direct și câteva zeci de colaboratori externi cu contract limitat. Multă lume s-a întrebat, așadar, de ce a trebuit făcut un asemenea efort financiar. Afirm că acest efort a meritat să fie făcut. Întotdeauna am susținut și am argumentat – iar exemplul rectorilor care s-au implicat de-a lungul vremurilor în sprijinirea acestui proiect este elocvent și edificator – că misiunea unei universități nu este una economică, deși în timpuri de restriște, ca cele parcurse împreună, misiunea ei poate părea una de acest fel. Misiunea autentică a unei universități este una istorică, aceea de a construi identitatea unei comunități, de a o afirma, de a o cimenta, în diacronia ei, în dezvoltarea ei cronologică. În ceea ce privește punctual această misiune, ea a fost înțeleasă încă de la bun început, în ani foarte grei, nu mai revin asupra lor. În 1988 acest lucru a fost înțeles de conducerea de atunci a Universității, prin asumarea riscurilor și a eforturilor implicate, aspecte despre care rectorul de atunci, domnul academician Viorel Barbu, tocmai a vorbit. Ulterior, toți ceilalți rectori au aplicat aceeași politică față de acest prestigios proiect, iar în acest context trebuie să-i menționez din nou pe domnul rector Gheorghe Popa, pe domnul rector Dumitru Oprea și, nu în ultimă instanță, pe domnul rector Vasile Ișan. Domnul Ișan și-a asumat continuarea proiectului „*Monumenta linguae Dacoromanorum*” ca pe o misiune prioritară și personală. Anecdota pe care tocmai ne-a relatat-o subliniază

calitatea de mecenat pe care a înțeles să și-o însușească. Nu este un secret pentru nimeni că domnul profesor Vasile Ișan, ca rector, a susținut fără rezerve, logistic, financiar și moral, acest proiect și, iată, are astăzi bucuria de a-l vedea finalizat.

Dacă Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” s-a implicat logistic, financiar și editorial în acest proiect, Facultatea de Litere s-a implicat la un alt nivel, poate mai subtil. Noi, filologii, am furnizat materialul uman care a dus la bun sfârșit această muncă titanică, așa cum din perspectiva celor aproape trei decenii în care ea s-a derulat și a uriașelor forțe angrenate. Toți cei implicați sau marea lor majoritate sunt oameni care au absolvit facultatea noastră, au făcut licența, au făcut masteratul, și-au făcut doctoratul în cadrul Facultății de Litere și au devenit astăzi, așa cum s-a spus, cercetători redevabili, verificați, iată, într-un proiect de asemenea finețe, până la urmă, culturală și de o asemenea responsabilitate istorică. În ce mă privește, așa fi vrut să vorbesc mai mult și mai la obiect despre foștii noștri profesori, Vasile Arvinte, Alexandru Andriescu, așa fi vrut să povestesc puțin și întâlnirea cu Paul Miron din redacția revistei „Dialog”, așa fi vrut să-l menționez și să povestesc câte ceva și despre profesorul Ioan Caproșu, un istoric remarcabil, implicat la rândul lui în proiect la începuturile acestuia. Gândul meu merge însă mai curând spre echipa nouă, spre această echipă ai cărei membri au fost selectați și pregătiți de profesorul Eugen Munteanu de-a lungul ultimilor 10 – 15 ani. Din câte știu, toți cei șase membri permanenți ai Centrului de Studii Biblico-Filologice „Monumenta linguae Dacoromanorum” și-au susținut doctorate strălucite pe teme de filologie biblică, sub îndrumarea mentorului lor, profesorul Eugen Munteanu. Pe majoritatea dintre ei îi cunosc personal, unii mi-au fost chiar studenți, luasem cu mine lista lor, cu intenția de a-i menționa pe fiecare. Mi-am schimbat între timp intenția (nu mă îndoiesc că, în raportul său, acest lucru îl va face dl profesor Eugen Munteanu), așa încât, sub impresia lăsată de anecdota prezentată de domnul rector Vasile Ișan, îmi voi permite și eu, la rândul meu, să îmi exprim indirect și alegoric gândurile, prin relatarea unei anecdote pe care am auzit-o de curând. Iată deci această anecdotă. Prin pădure, la un moment dat, iepurașul se plimbă foarte încrezător în sine, cu pieptul bombat, și se întâlnește cu vulpea. Vulpea este descumpănită de atitudinea sfidătoare a iepurașului și îl interpelează supărată: „Iepurașule, nu mai vezi bine? Sunt vulpea și tocmai trec pe lângă tine”. „Da, vulpeo, răspunde iepurașul, te-am văzut foarte bine. Dacă vrei să ne măsurăm puterile, hai puțin în vizuina mea și vedem noi care este mai puternic”. Intră cei doi în vizuină, în două minute iese iepurașul cu blana vulpii fluturând-o deasupra capului și o aruncă pe un gard. Continuă apoi să meargă plin de încredere prin pădure și se întâlnește cu lupul. Lupul este și el de-a dreptul intrigat, consternat. Ce se întâmplă? Iepurașul îl sfidează? Același dialog. Iepurașul: „Dacă vrei să vedem care este mai puternic, te invit în vizuina mea și clarificăm lucrurile”. În două minute iese iepurașul la fel, cu blana lupului fluturând-o cu nonșalanță! Apare apoi ursul. Același situație suprarrealistă. Iepurașul încrezător îl invită în vizuina lui, intră în vizuină amândoi,

iese apoi cu blana ursului, o aruncă departe. Peste două minute, în urma iepurașului iese din vizuină leul și întreabă privind în jur: „Ei, iepurașule, mai sunt mulți care te contestă?” Morala fabulei: Nu contează cine lucrează într-un proiect de anvergură, contează cine îl conduce. Prin urmare, dacă am rămas cumva blocat în fața listei membrilor Centrului MLD, a fost întrucât mi-am amintit că partea leului trebuie să aparțină domnului profesor Eugen Munteanu, care, din cel mai tânăr membru al echipei inițiale, de acum aproape treizeci de ani, a ajuns pilonul de bază al proiectului, garanția finalizării lui. Ne putem imagina că fără priceperea sa organizatorică, fără erudiția și știința sa de carte și fără tenacitatea sa, cele 17 volume ale seriei complete, care se adaugă celor 8 ale seriei vechi, nu ar fi fost realizate și tipărite în timpul record de 6 ani. Îi voi lăsa, de aceea, domnului profesor Munteanu această bucurie de a se referi la colegii săi mai tineri, care au muncit și care au sprijinit ducerea la bun sfârșit a acestui grandios – nu mă voi feri de acest cuvânt – program științific, academic, istoric și cultural.

N-aș vrea totuși să închei fără să menționez, la rândul meu, pe profesorul Andrei Hoișie, directorul Editurii Universității, cea care a tipărit toate cele 25 de volume, atât pe cele din seria veche, cât și pe cele recente. Domnia sa, modest fiind, s-a referit doar la activitatea editorială. Eu știu foarte exact că el a fost un al treilea sau al patrulea ochi asupra acestor manuscrise, în nenumărate rânduri a făcut chiar dumnealui presiuni asupra grupului de cercetători să predea la timp materialele. A fost un fel de călugărul Mitrofan, „meșterul tiparelor” de la 1688, un fel de diortositor academic. Prin urmare, ceea ce vreau eu să spun în încheiere, rezumând drastic lucrurile, este că ceea ce aveți dumneavoastră astăzi în față, această mică bibliotecă de 25 de volume de format *in folio*, este o operă colectivă, este rezultatul unui efort de grup, care și-a extras cumva energia pe toată această durată de aproape 30 de ani din propria ființă de proiect major și reprezentativ. Într-un chip poate paradoxal, aș îndrăzni să spun însă că istoria adevărată a acestei opere filologice monumentale începe abia astăzi. Vă mulțumesc foarte mult tuturor pentru atenție!

Eugen Munteanu: Mulțumim și noi, domnule decan! Anecdota relatată de dumneavoastră, cu toate semnificațiile sale, mă flatează, dar mă și obligă foarte mult. Într-adevăr, în ceea ce urmează mă voi referi la tinerii mei colegi și voi face o scurtă schiță a istoriei proiectului, rugându-vă să mai aveți încă puțină răbdare până la pauză, și să mă ascultați în prezentarea raportului-bilanț pe care l-am pregătit și a cărui expunere va dura aproximativ 30 de minute.